

ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ

Ի Ս. ԳԻՐՍ ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆԻ

Քննեցի՛ գլխու: ՅՆ. 5, 39

Գ

Ի ԼԵԶՈՒՍ ԽՕՍԵԼ

1.

Քրիստոնէութիւնն ի սկզբանէ, յորմէ հետէ իւր յաղթական ընթացքն յաշխարհիս սկսաւ, զունակ զունակ կերպարանօք եւ պէսպէս հանգամանօք յերեւան եկաւ, եւ իւր քարոզական զործօնութիւնն, տարածական ոյժն եւ ձգիչ ազդեցութիւնն բազմադիմի նշանօք, արուեստիւք եւ զօրութեամբք կատարեց:

Քրիստոնէական կրօնքն գերազանցապէս անհատական՝ առանձնական է, բայց միանգամայն եւ առաւելագոյնց պայմանաւ տիեզերական է. անհաղորդական այլուժ, սակայն համանգամայն բովանդակիչ ամենայնի: Նա քարոզէր զհաւատս ի մի Աստուած, Հոյրն Ամենակալ, եւ ի մի Տէր Յիսուս Քրիստոս, Որդին Աստուծոյ, փրկիչն ամենայն մարդկան, որ եկն քարոզել զԱւետարանն Աստուծոյ եւ զարքայութիւն Նորա յերկրիս, եւ ի յարութիւնն եւ ի կենան յաւիտենական: Նա է Աւետարանն փրկութեան եւ բժշկութեան⁽¹⁾, եւ նոր արարածոց. նա աւետարանն է սիրոյ, ողորմածութեան եւ օգնականութեան. նա կրօնքն է բարոյական օգնականութեան եւ սրբութեան, կրօնքն Հոգւոյ եւ Զօրութեանց. նա կրօնքն է ինքնօրէն հրամանատու ճոխութեան եւ անպայման հնազանդութեան, հանդերձ այնու կրօնքն բանաւորութեան եւ լուսաւոր գիտութեան եւ պայծառ բնազանցական իմացութեանց, նոյն իսկ «խօսուէն պաշտօնն»⁽²⁾ եւ կրօնք հոգեւոր խորհրդոց. հոսկ ուրեմն նա Աստուածեղէն յայանութիւն է եւ լրումն համալսարհական պատմութեան ազգի մարդկան:

Քրիստոնէութիւնն, որպէս ի վեր անգրասացաւ, իւր առաքելութեան եւ քարո-

զութեան զործով յանդիման կացուցանելիքն, յայլոց միջի, իրեւ կրօնք «Հոգւոյ եւ զօրութեանց»:

«Եւ ես», զրէ Պաւղոս Առաքեալ առ Կորնթացիս (1 Կր 2, 4—4). «տկարութեամբ եւ երկիւղիւ եւ զոգութեամբ բազմաւ եղէ առ ձեզ. եւ բանն իմ եւ քարոզութիւնն ոչ պատիր բանիւք իմաստութեան, այլ արդեամբք Հոգւոյն եւ զօրութեամբք». այդու յուշ ամէ զամենայն հրաշագործութիւնս (մարտն ընդդէմ դիւաց եւ զպէսպէս նշանս եւ սքանչելիս), որք ի ձեռն Առաքելոց լինէին. եւ զարձեալ այլուր (եր 2, 3—4) համառօտիւք բովանդակէ զամենայն ինչ՝ որ ըստ այսմ օրինակի կատարեցաւ՝ այսպէս. «Փրկութիւնն սկիզբն ա՛ռ խօսելոյ [այսինքն՝ աւետարանելոյ] ի Տեառնէ, եւ ի ձեռն այնոցիկ որ լուսնն ի մեկ հաստատեցաւ. վկայեալ յԱստուծոյ նշանօք եւ արուեստիւք եւ պէսպէս զօրութեամբք եւ մասամբք [ճշգրի՛ բաժանմամբք կամ բաշխմամբք] Հոգւոյն Սրբոյ ըստ իւրոց կամաց»:

Ըստ այսմ Ս. Հոգւոյն ազդեցութիւնք բազմակերպ են եւ յոգնաթիւ, եւ յերեւան դան ի յայտնութիւնս, ի տեսիլս, յանուրջս, ի յափշտակութիւնէ մտաց, ի վիճակի զարմացման, ի մարգարէութիւնս, յազգի ազգի սքանչելագործութիւնս եւ յայլ նշանօրինակ զարմանալի նորանշան երեւոյթս եւ գործս: — Այսպիսի երեւոյթք եւ ցուցակութիւնք էին պարզեւք կամ շնորհք Հոգւոյն Սրբոյ, յորոց զոմանս, անշուշտ ո՛չ զամենեւին՝ այլ զվստւորս եւ զկարեւորագոյնս եւեթ, կը յիշատակէ Պաւղոս Առաքեալ ի թղթին առ Կորնթացիս, ուր կը խօսի վասն հոգեւորացն (1 Կր 12, 4—11), այսպէս.

«Թէպէտ եւ բաժինք [այսինքն՝ խալիք, տարբերութիւն] չնորհաց են, այլ Հոգի նոյն է: Եթէ բաժինք պաշտամանց [իմա՝ ծառայութեանց, սպասաւորութեանց] են, այլ տէր նոյն է: Եթէ բաժինք յաջողութեանց [այսինքն՝ ազդեցութիւնք եւ արդիւնք սքանչելիաց] են, այլ Աստուած նոյն է՝ որ յաջողէ զամենայն յամենայնի: Բայց իւրաքանչիւր ուժեւք աւետիլ է յայտնութիւն Հոգւոյն առ իւրաքանչիւր օգուտ: Ումեմն ի Հոգւոյն աւետիլ է քան իմաստութեան, այլուժ՝ քան զիմտութեան ըստ նմին Հոգւոյ. միւսումն հասա՛ս՝ նոյին Հոգւով,

(1) Տե՛ս Ալիս 1928, էջ 332 հիւս.

(2) Հո 12, 1:

այլում՝ շնորհք բժշկութեանց՝ նովին Հոգւում. այլում՝ յաշտութեանց գորութեանց, այլում՝ մարգարեութեան, այլում՝ ընտրութեան հոգւոյ, այլում՝ ԱԶԳՈՒՅԻՆ ԼԵԶՈՒՍՅԻՆ, այլում՝ ԹԱՐԳԱՐԻՍԻՆ ԼԵԶՈՒՍՅԻՆ: Այլ զայս ամենայն յաջողէ մի եւ նոյն Հոգի, եւ բաժանէ իւրաքանչիւր որպէս եւ կամի:» —

Եւ խոնարհագոյն եւս յաւելու:

«Եւ զորս եղն Աստուած յեկեղեցւոյ՝ այս են. նախ զառաքելս, երկրորդ զմարգարէս, երրորդ զվարդապետս, ապա զօրութիւնս, ապա շնորհք բժշկութեանց, օգնութիւնս, վարիչս, ԱԶԳՈՒՅԻՆ ԼԵԶՈՒՍՅԻՆ, քարգնամութիւնս լեզուաց: Միթէ ամենեքին առաքելոց իցեն, միթէ ամենեքին մարգարէք իցեն, միթէ ամենեքին վարդապետք իցեն, միթէ ամենեքին զօրութիւնք իցեն, միթէ ամենեքին ընտրիս բժշկութեան ունիցին, միթէ ամենեքին ի ԼԵԶՈՒՍ ԽՈՍԻՅԻՆ, միթէ ամենեքին քարգնամիցեն:»

Յայտ իսկ է՝ թէ ի վերոյիշեալ շնորհաց Ա. Հոգւոյն առաւել նշանաւոր եւ յարգելին, ի պէտս շինութեան եւ հոգեւոր կըրթութեան հեկեղեցւոյ, մասնաւորապէս շնորհք Առաքելութեան, Մարգարէութեան եւ Վարդապետութեան:

Զառաջին տեղին ունին Առաքելոց, որք բուն աւետարանիչքն էին, չընդ քարոզիչքն, որոց կոչումն էր տարածանել ընդ հանուր զԱւետարանն Յիսուսի Քրիստոսի:

Ապա Մարգարէք, որք էին պատգամաբերք Աստուծոյ յեկեղեցւոյ, միջնորդք ի ձեռն որոց Աստուած իւր կամքն կը ծանուցանէ ժողովրդեան, եւ որք ունէին ըզշնորհս լուծանելոյ զգաղտնիս հանդերձեալ իրաց, նաեւ զանցեալ իրս մեկնելոյ, ի ժամանակի հոգոց, տագնապի եւ նեղութեանց հեկեղեցւոյ՝ զուգոթիւն եւ զորոշումն տալոյ: Նոցա պաշտօնն էր եւս՝ ի զիմաց ժողովեալ հաւատացելոց աղօթս առնել առ Աստուած, զհոգս եւ զանձկութիւնս ժողովրդեան յանձն առնել Աստուծոյ եւ փառս եւ գովութիւն մատուցանել նմա:

Իսկ Վարդապետք բուն ուսուցիչքն էին ժողովրդեան. նոքա ունէին զշնորհս զիստութեան՝ որք իւրեանց հոգեւունչ քարոզութեամբ զժողովուրդն շինեն՝ ուսուցանեն եւ կրօնական եւ բարոյական կրթութեամբ զարգացուցանեն:

Եւ արդ, զանց առնելով զայլ հոգեւոր շնորհս մի ըստ միով է ի քնին առնուլ⁽¹⁾, հարկ է նկատել զշնորհս ի լեզուս խօսելոյ, եւ քննել զիսկութիւնն նորին, որ եւ բուն նիւթն է առաջակայ հետազօտութեանս:

2.

Խնդրական ասացածս այլեւայլ օրինակաւ գտանի ի ն. Կտակարանի. —

Խօսել լեզուս (Մկ 16, 17. Կժ 10, 46 եւ 19, 6).

Խօսել զլեզուս (1 Կր 13, 1).

Ի լեզուս խօսել (1 Կր 12, 30. — 14, 2. 4. 5. 6. 13.).

Լեզուս խօսել (1 Կր 14, 18. 19. 23. 27).

Լեզուօք խօսել (1 Կր 14, 39).

Գտանի նաեւ աղօք լեզուաց (1 Կր 12, 10. 28), եւս եւ լեզուս ունել (1 Կր 14, 26), եւ լոկ՝ լեզուօք (1 Կր 13, 8):

Արդ՝ զիւրոք իմանալի է ի լեզուս խօսելն. — զմեկնութիւնն աստութեանս յայտ տանէ նկարագրութիւնն զոր կ'ընծայէ նոյն ինքն Առաքեալն Պաւղոս ի Թղթին առ Կորնթացիս (զլ. 12, 13 եւ մանաւանդ 14):

Առաքեալն իւր խրատական խօսքն ուղղելով առ հեկեղեցին Կորնթացւոց — յորում թուի թէ ի լեզուս խօսելն յոյժ անկարգ եւ տարապայման օրինակաւ ի կիրարկեալ էր — նախ կը թուէ մի ըստ միովէ զպէսպէս շնորհս Հոգւոյն Սրբոյ. ապա յառաջ քան զհարունակութիւնն յորդորականին, կը պատուիրէ նոցա՝ նախանձաւոր լինել շնորհացն որ լաւն են. եւ ի գէպ եւ պատշաճ կը համարի ցուցանել նոցա զայլ ինչ շնորհս. որ ընտրելագոյնն եւ գեր ի վերոյ քան զամենայն նախալիչատակեալ շնորհս:

Եւ աստէն կը յետու Պաւղոս Առաքեալ, զողջես իմն վերացեալ մտօք, այն հոգեբուխ օրհներգութիւնն՝ քան զոր առաւել բարձր եւ վսեմ, աւելի բուռն եւ ուժգին, առաւել հոգեւունչ եւ խորին չուսի ինչ երբեք գրած նա ինքն, այս է՝ Երգ Երգոցն Սիրոյ, — բան անպուգական, որ ոչինչ նման է նմա, կամ հանգոյն, ո՛չ

(1) Հմմտ. առ այս նաեւ Հռ 12, 6 հճ., 1 Պտ 4, 10-11, 2 Պտ 1, 21, 1 Տմ. 4, 14, 2 Տմ. 1, 6, եւ 1 Կր զլ. 12-14:

համեմատ եւ ո՛չ հաւասար ի համօրէն մատենագրութիւնս ազգաց :

«Եթէ զլեզուս մարդկան խօսիցիմ

եւ հրեշտակաց ,

եւ սէր ո՛չ ունիցիմ ,

եղէ եւ իրբեւ զպղինձ որ հնչէն ,

կամ իրբեւ զծնծղայս որ զօղանջենս են : Մարգարէութիւն , գիտութիւն , ի լեզուս խօսել , կարողութիւն սքանչելագործութեանց , ողորմութիւնք , ճշնութիւն , վշտամբերութիւն եւ խտամբերութիւն , եւ այլ ամենայն շնորհք , առանց սիրոյ՝ ոչինչ են եւ ոչինչ օգտին . վասն զի այդ ամենայն հոգեւոր պարգևք վաղանցուկ են եւ հուսկ ուրեմն խափանելոց են . մնացական եւ տեւական են միայն հաւատք , յոյս , սէր , բայց մեծ քան զսոսա զերեսին է՝ սիրն : (Հմտա . առ այս 1 Բհ 3, 18 «Որդեակք , մի՛ բանիւք եւ լեզուօք սիրեսցուք , այլ արդեամբ եւ ճշմարտութեամբ» . եւս եւ 4, 16 «Աստուած սէր է , եւ որ կայ ի սէրն՝ բնակեալ է յԱստուած , եւ Աստուած ի նմա բնակէ») :

Յետ այսր ընդհատութեան կը շարունակէ Առաքեալն զիւր խրատականն : — Կորնթացւոց յանձն կ'առնէ նախ քան զամենայն զհետ երթալ սիրոյ , եւ ապա նախանձաւոր լինել հոգեւոր շնորհացն , բայց առաւելագէտ մարգարէութեան : Զի այն որ ի լեզուս խօսի՝ ո՛չ ընդ մարդկան խօսի , այլ ընդ Աստուծոյ , եւ այն՝ խորհրդաւոր ինչ իրս , որք ունենդրաց անխմանալի են : Իսկ այն որ կը մարգարէանայ , որովհետեւ բանաւոր եւ մեկին բանիւք կը խօսի , ընթերակայ ժողովրդեան հասկանալի կը լինի , որով եւ կը ծառայէ ի շինութիւն , ի մխիթարութիւն եւ ի սփոփութիւն նոցա : Որ խօսի ի լեզուս՝ զանձն իւր եւեթ շինէ , այլում ումեք չունի ինչ օգուտ . իսկ որ մարգարէանայն զժողովուրդն շինէ :

«Կամիմ» , կը շարունակէ Առաքեալն , «զի ամենեքին զուք ի լեզուս խօսիցիք , [այլ կամիմ] առաւել՝ զի մարգարէանայնք . զի լաւ է որ մարգարէանայն՝ քան զայն որ ի լեզուսն խօսիցի . բայց եթէ թարգմանեսցէ [այսինքն՝ կարող լինի իւր խօսածն բացատրել՝ մեկնել]» , որպէսզի ժողովուրդն իմանայ զիմաստն , որով եւ շինութիւն եւ հոգեւոր օգուտ մի առնու : Ի սոյն յարեալ ասէ . «Բայց այժմ , եղ-

բարք , եթէ եկից աս ձեզ ի լեզուս խօսելով , զի՞նչ օգուտ լինիցիմ ձեզ , եթէ ոչ խօսիցիմ կամ յայտնութեամբ կամ գիտութեամբ կամ մարգարէութեամբ կամ վարդապետութեամբ» . այսինքն՝ եթէ բանաւոր եւ յայտնի , հասարակաց զիւրօնաս լեզուաւ չքարոզեմ եւ չուսուցանեմ ձեզ : — Ի լեզուս խօսելն անխմաց խառնածայն , խոժաղուժ բարբառ է , կամ լաւ եւս՝ աննշանական խառնարձակ ինչ գոչիւն եւ աղաղակ է : Այսպիսի ինչ բնաւ եւ ո՛չ մի օգուտ ունի շտղաց : — Յամենայն զէպս հարկ անհրաժեշտ է ի լեզուս խօսուածն մեկնել , առ ի օգտակար եւ շինիչ լինելոյ ունենդիր հաւատացելոց : — Ապա կը յաւելու . «Ի՞նչանամ զԱստուծոյ , քան զամենեկն զձեզ [թիւր թարգմանութիւն է «վասն ամենեցուն ձեր»] առաւել շեղուալ խօսիմ : Այլ ի մէջ եկեղեցւոյն կամիմ բանս հինգ մտօք [բանաւոր եւ ամենեցուն իմանալի լեզուաւ] խօսել զի եւ զայլս խրատիցեմ , քան զրեւր [այսպէս ճշգրիւր ըստ Յուն . բնագրին] բանս՝ շեղուալ» , յանօգուտս : — Ապա կը յորդորէ՝ «եղբարք , մի՛ լինիք տղայք մտօք , այլ ի չարեաց տղայացարօք , եւ մտօք կատարեալք լինի՛ք» : — «Ապա եթէ զայցէ եկեղեցին [= ժողովուրդն] ամենայն ի մի վայր , եւ ամենեքին ի շեղուս խօսիցին , եւ մտանիցեն անդր տգէտք [այսինքն՝ անտեղեակք քրիստոնէական պաշտամանց եւ արարողութեանց] կամ անհաւատք [հեթանոսք] , ո՛չ ասիցեն եթէ զի մոլիքդ» [այսինքն՝ խեղաքարած եւ մտակորոյս եւ զած էք] : Այլա՛զգ իմն է մարգարէանալն , որ բոլորեցուն իմանալի է , եւ որոյ արդիւնքն բարի եւ շահեկան է :

Յետոյ ուրեմն համառօտիւք երկրորդելով ասէ . «եղբարք , յորժամ ի մի վայր ժողովիցիք , իւրաքանչիւր ոք ի ձէնջ եթէ սաղմոս ունիցի [երգելոյ] , եթէ վարդապետութիւն ունիցի [ուսուցանելոյ] , եթէ յայտնութիւն ունիցի [հաղորդելոյ եւ տեղեակ տանելոյ] , եթէ շեղուս ունիցի [խօսելոյ] , եթէ քարգեմանալիս ունիցի [զլեզուօք խօսուածն մեկնելոյ շնորհքն] , ամենայն ի շինած [ունենդիր հաւատացելոց] լինիցի : Եթէ ի շեղուս ոք խօսիցի՝ երկուք , եւ եթէ եւս աւելի՝ երեք , եւ ապա մի ըստ միովէ [կարգաւ , մի զմիոյ կնի , եւ ո՛չ թէ բոլո-

ընթեան ի միասին խառնիխառն], և մինն քաղցանակի [լեղուօք խօսուածն]: Ապա եթէ չլիցէ ոք որ թարգմանիցէ [որ լեղուօք խօսուածն մեկնելոյ շնորհքն չունենայ], լուռ լիցի յեկեղեցոջն [լեղուօք խօսողն] ընդ միտս իւր և ընդ Աստուծոյ խօսակցի [լուելիայն]: Բայց մարգարէք երկու կամ երեք խօսակցին, և այլքն [որք մարգարէից քարոզն քննելոյ շնորհքն ունին] քննեցեն: Ապա եթէ այլ ումեք որ նստիցին՝ յայնեացի [այսինքն՝ մարգարէութեան Հոգին ի վերայ նորա գայ], առնողին լռեցէ [պէտք չէ երկայնաբանել]: Քանզի կարող էք ամենեքեան մի ըստ միովէ մարգարէանալ, զի ամենեքեան ուսանիցին և ամենեքեան մխիթարեցին:» Այսպէս ամենայն ինչ կանոնաւոր՝ վայելուչ և Աստուածահաճոյ պայմանաւ կը կատարի:

Աստէն հարկ կը համարի Առաքեալն Պաւղոս առանձինն ինչ պատուէր աւելի մասն հրապարակախօսութեան կանանց յեկեղեցոյ: Քանզի յԱռաքելական դարուն, այլեւ յետոյ ուրեք ուրեք մինչև ի վերջ կոյս Գ. դարուն, սովոր էին կանայք յեկեղեցիս հրապարակաւ քարոզել, ուսուցանել աղօթել և մարգարէանալ (հմտ. նաեւ 1 Կր 11, 5 հհ., Գծ 21, 9, Տմ 2, 11—12), բայց յաճախ չափազանցութեամբ ի կիր արկանէին զայդ շնորհս, և մանաւանդ՝ թուի թէ՛ զխօսելն լեզուօք, և այնու կը զեղծանէին: Զայս սովորութիւն անպատեհ կը համարի Առաքեալն, վասն որոյ խտրել պատուէր տայ այլեւս խափանել զսոյն, և մի անգամ և միշտ կը հրատմայէ. «Կանայք յեկեղեցիս լուռ լիցին»: Միանգամայն կը յանձնարարէ անտես չառնել իւր պատուէրն, զի պէտք է գիտան թէ իւր գրածն «Տեսնոն պատուիրանք են»: Ապա յաւելիւ՝ «Թէ ոք տգիտանայցէ, տգիտացի»: Եւ հուսկ ուրեմն կը զըլխաւորէ զիւր բան յորդորանաց այսպէս. «Այսուհետեւ, եղբարք, նախանձեցարուք մարգարէանալ, և զխօսելն լեզուօք մի՛ արգելուք: Եւ ամենայն ինչ ձեր պարկեշտութեամբ և ըստ կարգի լինիցի:» —

Եւ արդ, ի վերագոյն ճառեալ ընդարձակ նկարագրութենէ Պաւղոսի Առաքելոյ ամենայն իրօք բացայայտ եղեն խիղիւրիւմ և հանգստանալ խօսելոյ լեզուօք: Ըստ այսմ

ի լեզուս խօսելն⁽¹⁾ մին էր ի շնորհաց Ս. Հոգոյն, հրացական իմն վիճակ, յորում խօսողն, «ի Հոգոյն Սրբոյ կրեալ» (2 Պա 1, 21), յափշտակեալ մտօք, կը կորուսանէ իւր գիտակցութիւնն, և իւր ներքին յոյզքն և եռանդուն կ'արտայայտէ խառնարձակ անյօդ՝ խուժողով բարբառով և խառնածայն աղաղակօք կակաղելով, — խառնիխառն անխմատ և անխմանալի գոչիւնք և ձայնարձակութիւնք, զորս սակայն հնարաւոր է մեկնել հասարակաց ընդելական՝ իմանալի բարբառով. իսկ առայդ բաւական են միայն հոգեկիր անձինք ոմանք, որոց սեպհական են շնորհի բարգնանութեան, որք և կոչին բարգնանիցի:

3.

Պաւղոս Առաքեալ Ս. Հոգոյն շնորհաց ազդեցութեան իրրեւ արդիւնք և բուն նպատակ կը համարի զշինութիւն բովանդակ եկեղեցոյ, և զնոգեւոր միասնազան ծրնունդն և զիօճակեմ և բարոյակամ ճորտութիւն մարդոյ: Իսկ սոյն այս շինութիւնն՝ է զարգացումն մարդոյս յամենայն բարիս, կամ, որպէս նոյն ինքն Առաքեալն ասէ (Գղ. 5, 22—23). «Իսկ պտուղ հոգոյն այս է. սէր, խնդութիւն, խաղաղութիւն, երկայնամտութիւն, քաղցրութիւն, բարութիւն, հաւատք, հեղութիւն, ժուժկալութիւն»: Եւ այլեւայլ զօրութեանց ապացոյց և նշանակ է՝ «զի ոչ իմաստունք ըստ մարմնոյ, և ոչ բազում հզօրք, և բազում ազնուականք. այլ զյիմարս աշխարհիս ընտրեաց Աստուած, զի յամօթ արասցէ զիմաստունս. և զտեղարս աշխարհիս ընտրեաց Աստուած, զի յամօթ արասցէ զհզօրս. և զանտոհմս աշխարհի և զարհամարհեալս ընտրեաց Աստուած և զուշիչսն, զի գէսն իմն խափանեցէ. որպէս զի մի՛ պարծեցի ամենայն մարմին առաջի Աստուծոյ» (1 Կր. 1, 26—28): Եւ

(1) Ապաքեն ի դէպ էր ասի լեզուախօսութիւն. բայց, որովհետեւ Հայկ. բազմիրք, ոչ ըստ պատշաճի, յայն միտս իմանան զայդ բառ և մեկնեն իրրեւ «միւր կամ շնորհ խօսելոյ յայլեայլ բարբառս» են, լուրջօք համարեցայ զանց առնել, որպէսզի թիրիմացութեան պատճառ չլինի թերեւ ճանաչող լինել ցնարիլ զբառն լեզուաբարբառութիւն, այլ սակայն խորեցայ ի կիր առնուլ զայն:

համառօտ իսկ ասել, մարդոյս նոցիւնք վերադարձին ծնունդն եւ շարժումն վարձն, ըստ Պաւլոսի, է պոտուղ քրիստոնէական հաւատոյ եւ երկրաւոր կենաց վախճան:

4.

Շնորհիմն ի յիշուս խօսելոյ, կամ շնորհ երկայն տեւականութիւն շունչացան: Ի մըտից Գ. դարուն հետէ առ սակաւ սոկաւ սկսանին թուրանալ՝ նուազիլ, եւ հօսկ յետոյ շիջանին: Նմանապէս մասամբ իւրիք եւ ա՛յլ շնորհք Հոգւոյն: — Պարզեք Հոգւոյն յ՛շ ալ եւս էին յայտարար նշանակամբողջական եկեղեցւոյ, կամ եկեղեցեաց իւրաքանչիւր, այլ միայն առանձինն ձիրք կամ շնորհք՝ սեպհական սակաւուց ոմանց ընտրելոց: Անցած էր այլեւս գիւցազնական դարն եկեղեցւոյ, շիջած էր սկզբնաբունն եւսնոյն հոգեւոր: Այնուհետեւ ըրդ-Հոգին եւ զԶօրութիւնս » փոխանակեցին ա՛յլ ինչ հոգեւոր հաստատութիւնք եւ շնորհարաշխ կարգաւորութիւնք. — ամբարկառոյց համատարած եկեղեցի մի, յանկուցիլ եւ տպաւորիլ պաշտամամբք եւ արարողութեամբք, հանդերձ խորհրդովք եւ կազմակերպեալ նուիրապետական դասակարգութեամբ. ապա Կանոնն Հաւատոյ, Սուրբ Գիրքն, ուրոյն աստուածաբանական վարդապետութիւնք, եւ իմաստասիրութիւն մի՝ որ կարող էր մրցիլ ընդ յայնժամ տիրող նորապատենական փիլիսոփայութեան՝ որ արդարեւ զօրեղագոյն ոսոխն էր քրիստոնէութեան:

5.

Ապաքէն Գրիստոնէութիւնն ըստ արտաքին կերպարանաց—այսինքն՝ ըստ ձեւոց եւ պայմանաց Աստուածապաշտութեան եւ Աստուածեղէն պաշտամանց — յընթաց դարուց բազմադիմի փոփոխմունս եւ յեղաշրջմունս կրած է, համեմատ առանձինն հանգամանաց իւրաքանչիւր տեղւոյ եւ ժամանակի, որպէս եւ ըստ անձնիւր հասարակաց հայեցուածոց եւ գաղափարաց: Այլ սակայն անդստին ի բնէ եւ ըստ էութեան անալլալ է նա եւ անյեղի, զի հիմն եւ սկզբունք նորին յաւիտենական են, եւ զի Հոգին նոյն է, «յորում չիք փոփոխումն եւ կամ չըջելոյ ստուեր»:

Յիրս սովորութեանց, հրահանգաց եւ կարգաց Աստուածեղէն պաշտամանց — թո՛ղ գալլակերպութիւնս լիզուաց, զպէսպէս ազգային սեպհական սովորութիւնս, զառանձինն եկեղեցական սահմանադրութիւնս եւ զվարդապետական խտիրս — միութիւն եւ միօրինակութիւն յառաջ բերել եւ հաստատելն կայ եւ մնայ առ ժամս լոկ բարեպաշտ գաղափարական իմն տենչանք: Հանդերձ այսու ամենայնիւ ճշմարիտ քրիստոնեայն վստահութեամբ ակն ունի, յուսայ եւ հաւատայ՝ զի այս ամենայն անմիարանութիւնք, կերպակերպ եկեղեցական յօրինուածութիւնք, պէսպէս կրօնական խտիրք եւ խտրոցք, զմիմանսամբիւր վարդապետութիւնք հուսկ ուրեմն խափանելոց են, ըստ կանխասաց բանի Տեառն մերոյ՝ թէ՛ «եկեցեք ժամանակ եւ այժմ իսկ է, յորժամ ճշմարիտն երկրպագուք երկիր պապանիցեն Հօր հոգւով եւ ճշմարտութեամբ, քանզի եւ Հայր այնպիսի՝ երկրպագուս իւր խնդրէ», եւ զարձեալ թէ՛ «Հոգի է Աստուած, եւ երկրպագուացն նորա հոգւով եւ ճշմարտութեամբ պարտ է երկիր պապանել» (ՅՏ. 4, 23-24): —

Այս եւ սո՛յնպունակ է բուն եւ ճշգրտացն Աստուածեղէն, բովանդակիլ միանգամայն համօրէն Շնորհաց Ս. Հոգւոյն:

Ֆ. Յ. Մ.

ԵՄԸԹ. — Ի նախընթաց յօդուածի ուղղելի են հետեւեալ վրիպակք.

Սխոն 1928.

էջ 333բ. տ. 18-19 ի վեր. ընթերցիր՝ մաղոյ
» 335ա. ի նախօթ. տ. 3. ընթերցիր ուղղելի
» 335բ. տ. 11 ի վեր. զկնի Ողբոց ի վերնագրին յաւելիլ է՝ Ս. եփրեմի

Ի նախընթաց հաստատած Ողբոց Ս. եփրեմի
Սխոն 1928.

էջ 347բ. տ. 6 ի ներքուստ ընթ. մատիւր
» 383բ. տ. 20 ի վեր. փխկ. ի ընթ. քնդ

Սխոն 1929.

էջ 31ա., տ. 19 ի վեր. փխկ. է ընթ. եր
» 31ա., տ. 2-3 ի ներք. ընթ. իմաստութիւն
» 31բ., տ. 26 ի վեր. » բաղեայլի

